

Szwarc, Andrzej

"Historia państwa i prawa Polski, t. 3", pod red. Juliusza Bardacha i Moniki Senkowskiej-Gluck, Warszawa 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/1, 212-213

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

organizację insurekcyjnego poboru rekruta, kolejno omawiając zarządzenia poborowe i ich realizację w poszczególnych województwach, powiatach i ziemiach. Wypełniona została tym samym luka w wiedzy na temat przebiegu poboru w terenie, co pozwala w sposób już udokumentowany formułować sądy o skali i stopniu realizacji powstańczej mobilizacji. Z kolei przedstawiono rozbudowę stanów liczebnych artylerii, wojsk inżynieryjnych, piechoty i kawalerii w postaci osobnych metryczek każdej z jednostek wojskowych. Zawartość informacyjna tych not jest znacznie większa od tytułowej zapowiedzi, gdyż autor — szczęśliwie nie oszczędzając miejsca — przytacza również informacje o przemianach organizacyjnych i kadry oficerskiej omawianych jednostek. Rośnie dzięki temu użyteczność książki, także w poszukiwaniach biograficznych. Warto podkreślić, że liczne w wojsku powstańczej oddziały ochotnicze zostały potraktowane z równą uwagą, co najstarsze regimenty armii i kompletność metryczek zależała tylko od stanu zachowania źródeł.

W drugiej części autor zajmuje się przede wszystkim materialnym wyposażeniem i zabezpieczeniem wojska koronnego. Omawiając uzbrojenie armii, najpierw charakteryzuje zakłady produkcyjne i ich wydajność, a następnie przechodzi do dokładnej prezentacji uzbrojenia każdej z jednostek. Podobnie postępuje przy charakterystyce umundurowania i wyposażenia oddziałów w sprzęt polowy i środki transportu. Rozdział poświęcony aprowizacji zawiera charakterystykę aktów prawnych stanowiących jej podstawę, omówienie warunków naturalnych i realizacji wcześniej wspomnianych rozporządzeń. Znalazło się również miejsce na wzmianki o stosunku ludności do rekwizycji powstańczych i skupu żywności, o obowiązujących w wojsku normach prowiantowych i o systemie stanie faktycznym aprowizacji armii. W końcu autor omawia żołd, renty i służbę zdrowia wojska koronnego.

Książkę zamyka podsumowanie zbierające ważniejsze wnioski, tabelaryczny aneks przedstawiający wykaz jednostek wojskowych oraz ich stanów liczebnych w poszczególnych miesiącach powstania oraz indeksy — nazwisk i nazw geograficznych. Książka została wydana starannie — jak na dzisiejsze warunki wręcz luksusowo.

Dzięki objęciu kwerendą całości dostępnych dziś źródeł i literatury oraz starannemu opracowaniu i przejrzystej konstrukcji, książka stanie się niezastąpionym kompendium o armii koronnej powstania kościuszkowskiego.

Ł. K.

Historia państwa i prawa Polski t. III: Od rozbiorów do uwłaszczenia, pod redakcją Juliusza Bardacha i Moniki Senkowskiej-Gluck, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1981, s. 865.

Kolejny tom syntezy dziejów ustroju i prawa obowiązującego na ziemiach polskich obejmuje lata 1772—1848 (dla zaborów pruskiego i austriackiego) oraz okres do 1864 r. dla zaboru rosyjskiego. Osobno potraktowano Wolne Miasto Kraków: oddzielny rozdział poświęcono też sytuacji Polaków na Litwie, Białorusi i Ukrainie w latach 1772—1863.

Książka jest dziełem aż 11 autorów; na jej zawartości zaciążyły ich indywidualności oraz nierównomierność rozwoju odnośnych badań. Schemat przyjęty przez redakcję dla poszczególnych rozdziałów (zarys historii politycznej i gospodarczej, omówienie źródeł prawa i poznania prawa, charakterystyka ustroju społecznego, ustroju politycznego, sądownictwa, prawa cywilnego i karnego) nie zawsze mógł

być konsekwentnie wypełniony. Np. wspomniany już, bardzo zwięzły rozdział o Polakach na „ziemiach zabranych” (s. 833—859), pióra Zbigniewa Stankiewicza zawiera omówienie spraw narodowościowych, systemu stanowego, podziałów administracyjnych, sądownictwa i kwestii wyznaniowych, nie informuje natomiast o prawie materialnym i procesowym. Z kolei fragment dotyczący Księstwa Warszawskiego wykorzystuje m.in. wyniki dawniejszych badań Władysława Sobocińskiego, przedstawionych w pracy „Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego” (Toruń 1964) i jest w związku z tym dosyć szczegółowy.

Aż 412 stron liczy rozdział tyczący się Królestwa Polskiego w latach 1815—1863 (autorami jego są Zbigniew Stankiewicz, Artur Korobowicz, Władysław Cwik i Katarzyna Sójka-Zielińska). Wydaje się, że można było w tym przypadku ograniczyć problematykę ogólnohistoryczną, znając dobrze z innych opracowań.

Wrażenie pewnej niejednorodności (zaznaczonej także w przedmowie) pogłębia również fakt, iż różni autorzy w niejednakowym stopniu rozbudowali aparat naukowy: niektórzy w ogóle zrezygnowali z przypisów, inni stosunkowo często powołują się na literaturę a nawet na archiwalia. Czyni to np. Z. Stankiewicz we fragmentach dotyczących Królestwa Polskiego, posiadających skądinąd charakter nie tyle syntezy, co potrzebnej i przydatnej monografii.

Każdy z rozdziałów i podrozdziałów poprzedzono selektywną bibliografią. Zewnętrzna forma tomu naśladuje poprzednie, wydane przed 25 (!) laty. Jest rzeczą pewną, że podobnie jak i one niniejszy tom będzie służył nie tylko badaczom i studentom historii państwa i prawa.

A. S.

Emanuel Halicz, *Polish National Liberation Struggles and the Genesis of the Modern Nation*, translated from the Polish by R. A. Clarke, „Odense University Studien in History and Social Sciences” t. 73, Odense University Press, Odense 1982, s. 197.

Zbiór dziewięciu tekstów dotyczących tytułowego zagadnienia; są one reprezentatywne dla dorobku naukowego autora w ciągu ostatnich dwudziestu kilku lat. Większość z nich to artykuły, referaty i szkice publikowane w Polsce przed 1968 rokiem; jedynie dwa powstały już po tej dacie, w okresie, gdy E. Halicz wykładał na Uniwersytecie w Odense w Danii. Zostały one poddane nieznacznym przeróbkom i w swej obecnej postaci skierowane są raczej do zagranicznego czytelnika. Skądinąd oparte na źródłach drukowanych i literaturze przedmiotu, sprawiają pod wieloma względami wrażenie publikacji okolicznościowych.

Książkę podzielono na cztery części: pierwsza z nich zawiera teksty poświęcone przywódcom polskiego ruchu narodowowyzwoleńczego w XIX w. (Kościuszcze, Bemowi, Trauguttowi), druga prezentuje analizę problematyki militarnej powstań (a zatem nawiązuje do ścisłej specjalności autora), trzecia traktuje o międzynarodowych implikacjach prób „wybicia się na niepodległość”, wreszcie czwarta — w skład której wchodzi zaledwie jeden artykuł — o drodze do nowoczesnego narodu polskiego. Skądinąd w tym ostatnim szkicu zreferowano wątki znane z książki Tadeusza Lepkowskiego „Polska — narodziny nowoczesnego narodu” i z paru innych pozycji, dotyczących tego tematu.

Książka została opatrzona indeksem osób.

A. S.